

Carl Linnaeus

STÅLSTICK EFTER MARTIN HOFFMANS ORIGINALMÅLNING 1737.

uttalanden om Sara Lisa Moræa, hvilken tycks ha varit föremål för den unge mannens särskilda intresse och uppmärksamhet, äfvensom ett par uppgifter om Linnæus från hans utrikesvistelse o. s. v. Det hela skänker för öfrigt en i all sin ungdomliga naivitet både lefvande och tilltalande föreställning om ej blott det dagliga lifvet och förströelserna utan äfven de intellektuella intressena i den ungdomskrets, där Linnæus' fästmö intog en bemärkt plats och i hvilken han själf antagligen hade varit en aktiv medlem.

I slutet af dagboken har Gustaf Gottfried lämnat en förteckning på sällskapets eller kottariets till omkring ett trettiootal uppgående medlemmar, hvilka omtalas under namn, hämtade från såväl den mytologiska världen och riddarromanen som herdedikten och tidehvarfvets så talrika sedelärande skrifter. Där saknades sålunda hvarken *Ariadne* (Christina Trotzig, bergsmannen Anders Trotzigs dotter), *Diana* (Märta Lotta Christiernin, dotter af borgmästaren i Nora), *Cupido* (Nils Jakob Reuterholm) eller *Cloris* (Cajsa Stina Kollvin, afskedade kaptenen Kollvins äldsta dotter). Där förekommo *Adamar* (magister Johan Brovallius), *Belinde* (Emerentia Cajsa Buschenfelt, inspektorskan Buschenfelts systerdotter), *Coridon* (Adolf Samuel Edman, landsekreterarens son) och, naturligtvis, *Celadon* (Anton Brandberg, son af en bland inspektorerna vid grufvan). Där märktes *Les yeux languissans* (Anna Maria Schultz), *L'esprit reveur* (vice bergsfogden Anders Lundström), *Bourgeois Gentilhomme* (Anton Kalmeter vid Kämnersrätten i Stockholm) och *Bourgeois Cavalier* (Jonas Sohlberg, bror till Linnæus' reskamrat) samt *La corpulente beauté* (aflidne bergmästaren Barks dotter Lona) o. s. v. Sara Lisa Moræa

var *Sabina* och hennes syster Anna Stina *Amaryllis*, Gustaf Gottfried Reuterholm själf gick under namnet *Gargarille*, och den troligen äldsta i sällskapet, fru Anna Lisa Neuman, född Edman, som att döma af dagbokens ibland litet omilda meddelanden väl egentligen ej hörde dit utan var ett kanske emellanåt rätt besvärligt »förkläde» eller påhäng, bar det hvarken till mytologien, riddarromanen eller herdedikten hörande, men väl för den sedelärande fabeln icke främmande, fastän däri ej direkt utsatta namnet *Slabbertaskan*. Man kan antaga, att vederbörande själf ej hade någon aning om benämningen, och i allmänhet får man den uppfattningen, att dagboken knappast var afsedd att läsas af andra än dess upphofsman och egentligen kom till för att bereda honom tillfredsställelse och nöje. Den unge herrn är nämligen emellanåt ganska frikostig på omilda omdömen och rätt närgången, medan han också ej spar på beundran och artigheter. Som exempel på bägge delarna må anföras följande utdrag*), hvilka tillika äga intresse därför att de hänföra sig till Linnæus och hans Sara Lisa.

Den 6 april 1735. »Sara Lisa Moræa är temlig wacker; har varit dum förr, men nu temlig artig, tycks ha samma sinne som Nycops änka (om denna står på föregående sida: »hon är ej obehaglig, fast hon är något högfärdig, ej fuhl men tilltagsen och högtahlande samt något oreda wid munnen tahlande»), fast ej alldeles så malitieux. Anna Stina Moræa är ej särdeles wacker, lærer [dock] fuller bli thet, samt coquet, grantyckt och barnslig.»

*) Återgifvas här med originalets stafning, men försedda med skiljetecken, för hvilka G. G. R. visar en genomgående ringaktning.

Tredje dag påsk, då familjen Reuterholm var samlad vid frukostbordet, kom samtalet bland annat att röra sig om Linnæus. Landshöfdingen berömde hans beskrifning öfver Dalarne och sade, »at han ej wet någon som ther med kunde förliknas, ty ther är observationer öfver alla natursens riken; dock kan den wärckeligen förökas och bli ett makalöst wärk, om man med accuratare observationer then förökar, ty på en så kort tid, som thenna resan skedde, har ej alt så noga kunnat märkias; så är thet ock i somliga måhl ej så särdehles accurat. På en slik resa bör man ej wara commod, utan rida, ja ofta spatsera till fots ibland. Linnæus berömdes också för sin stora och ganska rediga kunskap i Hist. naturali, ity at han genom ägna försök kommit så ganska långt och snart sagdt i alt gådt en sådan wäg, som ingen förr wetat eller hittat på. Han går så säkra steg, at han kan af alt göra sig systemer; har ock gjort några. I Botaniquen har han i Europa icke sin like, och åtminstone i redighet icke heller i något annat. Underligt är at han hunnit så långt. Han är ganska uppmärksam och gör i sina slutreflexioner akt på alt, at han omögeligen kan fela. Språken är han ej förfaren uti; håller ock thet emot alt annat reelt för en tidspillan och tom wetenskap. Hans fattigdom har mäst drifwit honom at komma så långt i sina försök och at wara så arbetsam. I medicin skall han wara makalös; han rättar sig allenast efter klara och rediga försök, och gör reflexioner på alt noga och wähl; han har alt i en så klar och enfaldig ordning, at han ej kan fehla; hans ganska rediga observationer med frossan och thess cour är berömlig. Wåra Medici göra i

thenna saken som i alt annat så långa omswep och krokwägar, så at the sielfwa ej weta hwart the ta wägen. Men Linnæus följer i säkra rön naturen blott effter. — Min Bror berättade at Linnæus wore förlofwad med Sara Lisa Moræa och will bli doctor i Fahlun effter Moræus, hwilket far min appbroberade; sade ock, at förutan Moræus och Stobæus i Lund och Linnæus är ingen medicus, som är besked med; berömde också Linnæus' qwickhet och fullkomlighet.»

Den 22 maj talades vid middagen hos landshöfdingens åter om Linnæus, säkerligen med anledning af nyss från honom anlända meddelanden till hans fästmö eller till Brovallius. Gustaf Gottfried skrifver nämligen, efter att ha omnämnt Linnæus' och Sohlbergs afsikt att i Harderwijk i Holland vinna doktorsgraden, att den förre uppehållit sig i Hamburg och »där med stor svårighet fått se men ej röra vid en drake med 7 hufwud, som ägaren, en jude, köpt för 36,000 daler. Linnæus har befunnit honom wara fictitius (förfalskad) och går thet ryckte [härom] i hela Hamburg, så at juden lærer ej hafwa stor profit på sin dyrbara wara.»

Den märkvärdiga draken, som ägdes af borgmästaren John Anderson och hans broder och som finnes afbildad och beskrifven i det af apotekaren Alb. Seba i Amsterdam utgifna praktverket *Locupletissimorum naturalium thesauri accurata descriptio etc.*, uppgafs vara en »sjuhöfddad orm eller hydra» och hade efter växlande öden kommit till Hamburg. Vidundret befanns emellertid genast af Linnæus vara ett falsarium och raka motsatsen till hvad det af Seba utgafs för eller »Nullement l'ouvrage de l'Art, mais veritablement celui de la Nature». Det bestod nämligen af sju stycken

vesslehufvuden och ett par vesslefötter med klor, fästade vid en med ormskinn öfverklädd stomme. Linnæus, som tyckte att sju hufvuden på en kropp var väl mycket, utropade vid anblicken af odjuret: »O, store Gud, som aldrig satte mer än en ren tanke i en af dig skapad kropp!» och ansåg, att detsamma förfärdigats af munkar såsom en afbild af Uppenbarelse-bokens drake, hvaraf både samtida och senare lärde i sin lättrogenhet låtit lura sig.

Vid frukostbordet följande morgon återupptogs samtalet om Linnæus, som i Hamburg var »firad af alla professorer, och the tractera honom ej som sin gelike utan som theras förman. Professor . . .*), som har ägit tryck, har tillbudit Linnæus at trycka alla hans skrifter och skrifvit af hans lefwernes lopp, som magister Brovallius skrifwit på latin. — Thet är bra, sade min far, therigenom kan Linnæus upmuntras till [ännu] större flit, och wore artigt, om man kunde få correspondence med the tyska wännerna; man skulle snart få beröm at wara lärd i bland dem.» — Under samtalet upplystes vidare, att Linnæus blifvit bekant med Spreckelsen, borgmästaren Anderson och doktor Fabricius, »som skall ha thet största bibliotheque ibland privati i Europa»**).

Under den följande tiden förekommer intet meddelande om Linnæus förrän i mars 1736, då vid mid-

*) Namnet oläsligt, men utan tvifvel menas professor *J. P. Kohl*, med hvilken Linnæus under vistelsen i Hamburg kom i liflig beröring och som emot honom var »ogement höflig».

**) *Juris licentiaten J. H. von Spreckelsen* ägde en vacker trädgård med »ganska många exotica i orangerier», »en otrolig hop böcker i botanicis» och en stor samling »petrificationer». — Teol. doktor *J. A. Fabricius* »otroligen stora bibliotheque bestod af många kamrar, af böcker täckta som tapeter».

dagen hos landshöfdingen omtalades, att han blifvit anställd som direktör för Cliffords trädgårdar i Amsterdam (Hartecamp), med tillägget »thenna Cliford är räknad then tredie i ordningen af the största capitalister i Holland». De få och ofullkomliga postlägenheterna gjorde väl att Linnæus, som längre fram i tiden var en mycket flitig brefskrifvare, under sin utomlandsvistelse, då han för öfrigt ådagalade en oerhörd arbetsförmåga, ej öfverflödade med skrivelser till vännerna i Falun, och brefven till fästmän voro väl ofta af den förtroliga art, att de ej lämpade sig för föredragning i umgängeskretsen. Att Sara Lisa då och då fick bref, kan man sluta sig till af Reuterholms anteckningar, som visa att hon tog skilsmässan och väntan förståndigt och var vid godt mod, hvilket emellanåt tycks ha gifvit sig luft i en viss skälmskhet och hvad man i våra dagar kallar flirt med den frånvarande fästmannens rivaler.

Sålunda berättar Gustaf Gottfried, hur vid ett litet samkväm hos doktor Moræus, där man efter att ha druckit te roade sig med att spela pock*), Sara Lisa »hittade på mojen [moyen] at changera rum [plats] med bror Nils som satt hos Tilas». — Den sistnämnde var dåvarande auskultanten i Bergskollegium Daniel Tilas — sedan gift med Hedvig Reuterholm och en af frihetstidens dugligaste och mest ansedde ämbetsmän —, som

*) Det tyska *Pock* eller *Pockspiel*, engelska *Poker* och franska *poque*, ett slags kortspel; benämningen användes äfven för lådan (»pullan»), hvori man lade markerna och som beteckning, om man hade 2, 3 eller 4 kort af samma valör. Trots öfverensstämmelsen i namnen torde det ej haft någon likhet med det nutida amerikanska röfvarspelet.

uppgifves ha friat till Sara Lisa, men fått korgen. En annan beundrare fick hon i dagboks författaren själf, som uppenbarligen gärna sökte hennes sällskap och ett par gånger bekänner, att han var betänkt på att göra henne sin »déclaration d'amour», som det hette på den tiden.

Anteckningarna må för öfrigt tala för sig själfva.

Den 1 februari 1736. »For jag med syskonen till Kahlmeters; ther war doctorinnan med sina 2 döttrar Sara Lisa och Anna Moræa och mamsell Lagerblad; man spelte lotterij, l'ombre.»

Den 13 februari. »Kl. 4 följde jag systrarna till fots till doctor Moræus; han sielf war ej hemma, hans fru är en god och temlig behaglig menniskia. Sara Lisa Moræa kommer jag wähl öfverens med, och Jan Moræus kan jag wähl tåhla.»

Den 18 februari. »Till middagen war Sara Lisa Moræa här, efter middagen kom Johan Moræus hit till mig effter Sara Lisa. Hon war här uppe med syster Hedwig [och] dansade med bror Axel en menuet; the åto aftonmåltid här.»

Den 21 februari. »Kl. 4 gick jag med bror Nils till Jan Moræus, satt i hans kammar, drack thee och spelte pock med Sara Lisa Moræa, Jan Moræus, fru Nycop eller moster Lisa Alström.»

Den 7 mars, fastlagssöndagen. »Effter middagen följde jag systrarna, Sara Lisa Moræa och magister Brovallius till Korsnäs, hwaräst Hans Israelssons änka, doctor Moræi swärmoder bor. Hon är en gammal god käring. Effter kom b. Axel, fru Nycop, Bentzel och hans fru, Sara Sohlberg m. fl. Wi spelte först pock. Sedan gingo wi in i Sahlen, dansade menuet, polska, lång-

dansen, contradanser. N. B. Anna Stina Moræa war med. Thet blir mag. Brovallius gramse [öfver] i alla sina dage. Sedan lektes en liten comoedie; acteurer woro: bror Axel — Arlequin; fru Nycop — Herr Hermidorus; mamsell S. Lisa Moræa — Sabina, Hermidori hustru; Hans Phil. Urlander — Colombina, Hermidori dotter, Arlequins amante.»

Den 28 mars. »Jag gick till Sabina, efftersom jag wiste at hennes far och mor ej war i staden. Jag wore kär i Sabina, om hon ej skulle ha Linnæus, om jag ej hölt mer af Philis [Anna Zenia] och om Sabina wore mindre coquett. Jag war hos henne en stund; hon hade på ämbets wägnar at skicka effter Celadon. Han raillerar med Sabina, hon kallar honom för morfar.»

Den 29 mars. »Eftermiddagen begynte jag Linnæi Dahlresa at copiera; [den] är 8 sexterner lång.»

Den 1 maj. »Effter aftonsången kom Sabina med sin moder och syster Amaryllis [m. fl.] hit. — När Sabina med sitt sällskap woro borta, blef glädjen först fullkommen, emedan man för fruernes skull måste hålla sig tyst.»

Den 28 september, då Gustaf Gottfried fyllde 15 år, gick han till Sabina, som band honom med ett band af många färger*).

Den 7 december måtte författaren af en eller annan anledning ha varit vid dåligt lynne, ty då nedskref han bland annat följande: »Hermidorus (Lisa Ehren-

*) »Notabelt det bruket, som i Dalarna mest öfver allt är antaget, att qvinfolken skänka sina gäster, hälst vid deras afresa, dalband, hvilka äro 1 fingers breda, väfne af ylle med divers färg och hvitt linne, tvärslag.« — *Iter Dalekarticum*.

holm) ser temlig bra ut, har ock artiga manér nog; [men är] malicieux, ambitieux, har ej godt ryckte, bra at föra sqwaller, hwaruti Sabina ock blir underwist, som är Hermidori fullkomliga apa, synes wara bra coquette. Amaryllis säges ska bli Adamars gemåhl, men han flaterar Sabina. Amaryllis ser Sabina nog lik och lär bli henne likare, när hon blir äldre; manérena ej alltför galanta.»

Förklaringen till denna omkastning i Gustaf Gottfrieds känslor, hvilken dock sannolikt var snart öfvergående, torde få sökas däri att han ungefär i samma wefva hade under aftonsången varit på besök hos Slabbertaskan, »hwars största nöje var att sätta oenighet emellan folk och alldeles icke fann något behag hos Sabina».

Och härmed må utdragen ur Gustaf Gottfried Reuterholms dagbok sluta. I all deras obetydlighet hafva de måhända kastat en ljusglimt öfver Linnæus' Falubekanta och den miljö, hvari han lefde under de på uppslag för framtiden så rika åren 1734—35. Till den unge författaren själf, som med tiden blef en dugande och högt ansedd man, torde vi däremot få anledning återkomma. Han var nämligen med all sannolikhet den medlem af Reuterholmska familjen, tillhopa med hvilken Linnæus och hans fru efter bosättningen i Stockholm i främsta rummet upplifvade minnena från Falun.